

Paweł Podeszwa

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
podpaw@amu.edu.pl, ORCID: 0000-0002-4000-1660

Dawid Mielnik, *Motyw wskrzeszenia w biblijnych tradycjach o Eliaszu i Elizeuszu. Porównawcze studium historyczno-krytyczne 1 Krl 17,8-24 i 2 Krl 4,8-37* (Studia Biblica Lublinensia 17; Lublin: Wydawnictwo KUL 2018). Ss. 317. PLN 29,00. ISBN 978-83-8061-584-7

W znanej i cenionej serii wydawniczej Studia Biblica Lublinensia ukazała się rozprawa doktorska dr. Dawida Mielnika *Motyw wskrzeszenia w biblijnych tradycjach o Eliaszu i Elizeuszu. Porównawcze studium historyczno-krytyczne 1 Krl 17,8-24 i 2 Krl 4,8-37*. Autor podejmuje w niej niezwykle interesujące zagadnienie specyfiki literackiej i teologicznej bliźniaczych opowiadań o wskrzeszeniach dokonanych przez czołowych przedstawicieli epoki pierwotnego profetyzmu – Eliasza (1 Krl 17,8-24) i Elizeusza (2 Krl 4,8-37), a następnie porównuje tę deuteronomistyczną koncepcję prorockiego rytu wskrzeszenia ze źródłami pozabiblijnymi.

Monografia, po spisie treści i wykazie zastosowanych skrótów, rozpoczyna się od Wstępu (s. 13-20), gdzie autor najpierw wyjaśnia motywy podjęcia tematu oraz bardzo jasno i precyzyjnie określa cele badawcze swojej pracy, które ogniskują się zasadniczo wokół dwóch fundamentalnych kwestii: 1) próba ustalenia wszystkich istniejących zależności literackich, religijno-kulturowych i teologicznych

między narracjami biblijnymi a przekazami pozabiblijnymi poruszającymi kwestie śmierci i powrotu do życia doczesnego, znanymi z kultur narodów ościennych Egiptu, Mezopotamii oraz Kanaanu, które mogły mieć wpływ na analizowane tradycje biblijne; 2) ustalenie literackich, tematycznych i teologicznych zależności między dwiema narracjami o wskrzeszeniu syna wdowy z Sarepty Sydońskiej oraz syna Szunemitki ze wskazaniem elementów będących świadectwem elaboracji literackich i teologicznych analizowanych perykop. Jak zaznacza D. Mielnik, chodzi także o próbę „udzielenia odpowiedzi na pytanie o to, czy autor tradycji 1 Krl 17,8-24 bazował na analogicznym pod względem tematyki i struktury literackiej tekście 2 Krl 4,8-37, czy też było odwrotnie. Pozostaje również i trzecia możliwość, że redaktorzy obydwu opisów korzystali ze wspólnego źródła (matrycy) opartego o funkcjonujący wówczas schemat narracyjny opisu tego rodzaju wydarzeń” (s. 15).

Po zdefiniowaniu zagadnień badawczych autor monografii syntetycznie prezentuje stan dotychczasowych badań egzegetyczno-teologicznych perykop biblijnych o wskrzeszeniach dokonanych przez Eliasza i Elizeusza. Przegląd najważniejszych opracowań zarówno w języku polskim, jak i literaturze obcojęzycznej, zwłaszcza anglojęzycznej, udokumentowany odpowiednimi odniesieniami bibliograficznymi, prowadzi do słusznego wniosku, że brakuje monografii, która zawierałaby rzetelne studium obu perykop z jednoczesną próbą odpowiedzi na pytanie o możliwe wpływy i zależności od innych tradycji pozabiblijnych.

W kolejnej części Wstępu autor opisuje obraną metodę historyczno-krytyczną, którą uznaje „za najbardziej kompetentne narzędzie w literackiej i egzegetyczno-teologicznej analizie ksiąg narracyjnych Starego Testamentu” (s. 17). Ponadto zauważa, że „schemat pracy badawczej wypracowany przez metodę historyczno-krytyczną bardzo dobrze wpisuje się w założenia i specyfikę niniejszego opracowania, gwarantując skuteczność kolejno podejmowanych analiz li-

terackich i egzegetyczno-teologicznych” (tamże). Powyższa metoda zostaje słusznie uzupełniona przez metodę porównawczą, która pozwoli na zestawienie wybranych do analizy źródeł i tradycji (biblijnych i pozabiblijnych), porównanie ich, co jest niezbędne do wyprowadzenia rzetelnych wniosków na temat możliwych wzajemnych zależności między poszczególnymi narracjami biblijnymi oraz źródłami pozabiblijnymi. Trzeba przyznać, że obrane i zastosowane konsekwentnie w publikacji obie metody są jak najbardziej odpowiednie w tego rodzaju pracy badawczej (porównawcze studium historyczno-krytyczne) nad tekstami źródłowymi.

Kolejna część tej części książki została poświęcona wyjaśnieniu zastosowanej terminologii oraz różnicy między wskrzeszeniem a zmartwychwstaniem. Ostatni punkt Wstępu stanowi syntetyczna prezentacja poszczególnych etapów badawczych, a tym samym krótkie omówienie zawartości kolejnych czterech rozdziałów monografii.

Wstęp jest napisany bardzo jasno i logicznie. Zawiera wszystkie niezbędne elementy: uzasadnienie wyboru tematu, określenie celów badawczych, omówienie *status quaestionis*, wyjaśnienie obranych i zastosowanych metod badawczych oraz krótką, ale wystarczającą prezentację struktury pracy oraz zawartości poszczególnych rozdziałów i paragrafów.

Pierwszy rozdział monografii zatytułowany: „Temat wskrzeszenia w starożytnej literaturze Bliskiego Wschodu i Starego Testamentu” (s. 21-75) ma charakter wprowadzający i zawiera zwięzłą analizę oraz próbę syntezy najważniejszych koncepcji powrotu do życia doczesnego, obecnych w literaturze pozabiblijnej, ikonografii grobowej, rytuałach pogrzebowych oraz wybranych tekstach Starego Testamentu. Autor rozpoczyna od prezentacji dwóch świadectw starożytnego Egiptu: mitu *O Izydzie i Ozyrysie* oraz baśni (opowiadania) *Dwaj bracia*. Pierwszy z nich doczekał się także formy udramatyzowanej i był odgrywany podczas specjalnych obrzędów nazwanych misteriami ozyriańskimi,

o których autor pisze w drugim podparagrafie. Następnie omawia syntetycznie rytuały pogrzebowe starożytnego Egiptu (mumifikację, pogrzeb, grobowce oraz ich wyposażenie; trumny, amulety, zaklęcia, *uszebiti*, kanopy) oraz podstawowe założenia egipskiej eschatologii. W kolejnym paragrafie uwaga Piszącego koncentruje się wokół idei powrotu do życia w literaturze starożytnej Mezopotamii oraz Kanaanu (epos *Zejście Inanny do świata podziemnego*, mit *Baal i Mot*, mit o Adonisie i tradycje starożytnego święta adonii). Trzeci paragraf zawiera syntetyczne opracowanie koncepcji śmierci i powrotu do życia w tradycjach Starego Testamentu. Autor zaczyna od kilku uwag na temat formy i statusu ludzkiego życia w kluczu starotestamentowej antropologii oraz wyjaśnia rozumienie śmierci i przekonanie o władzy Boga nad życiem. Ostatnia część trzeciego paragrafu to udana próba syntetycznego zarysu idei powrotu do życia w tradycjach biblijnych na podstawie najbardziej reprezentatywnych tekstów Starego Testamentu.

Zaproponowana prezentacja jest bardzo jasna, logiczna i syntetyczna. Niewątpliwie trzeba docenić także, że autor umieścił w korpusie pracy pozabiblijne teksty źródłowe, co daje czytelnikowi możliwość zapoznania się z ich treścią. W strukturze pracy rozdział ten jest jak najbardziej uzasadniony i potrzebny, nie tylko dlatego, że w ostatniej części publikacji będzie stanowił materiał do porównania źródeł biblijnych z pozabiblijnymi, ale sytuuje biblijne opowiadania o wskrzeszeniach w szerszym kontekście kulturowym i religijnym ówczesnego świata.

Moją wątpliwość budzi tytuł rozdziału: „Temat wskrzeszenia w starożytnej literaturze Bliskiego Wschodu i Starego Testamentu”. Nie oddaje on do końca zawartości rozdziału, gdyż autor omawia w nim nie tylko literaturę, ale także inne materialne świadectwa archeologiczne, jak wspomniane już wcześniej, mumifikacje, pogrzeb, a zwłaszcza grobowce wraz z ich materialnym wyposażeniem, które stanowiły trumny, amulety, zaklęcia, *uszebiti* i kanopy.

Kolejne dwa rozdziały mają charakter ściśle egzegetyczno-teologiczny. Drugi rozdział noszący tytuł: „Narracja o wskrzeszeniu przez Eliasza syna wdowy z Sarepty Sydońskiej (1 Krl 17,8-24)” (s. 77-147) zawiera szczegółową analizę egzegetyczną i teologiczną narracji o tym wydarzeniu. Badania przeprowadzone zostały za pomocą metody historyczno-krytycznej w trzech zasadniczych etapach: pogłębiona analiza literacka tekstu, egzegeza oraz synteza teologiczna. Odpowiadają im trzy kolejne paragrafy rozdziału: pierwszy zawiera analizę literacką (delimitacja tekstu, tekst oryginalny, jego przekład, krytyka tekstu, omówienie kontekstu bliższego i dalszego, gatunku literackiego perykopy oraz jej struktury, uwagi na temat procesu redakcji perykopy). W drugim paragrafie autor przeprowadza analizę egzegetyczną, dzieląc perykopę na dwa zasadnicze części: legenda prorocka o rozmnożeniu mąki i oliwy (1 Krl 17,8-16) oraz legenda prorocka o wskrzeszeniu zmarłego (1 Krl 17,17-24). Analiza egzegetyczna została przeprowadzona na podstawie wcześniej ustalonej i przyjętej struktury tekstu. Trzeci paragraf zawiera natomiast wnioski teologiczne, usystematyzowane w pięciu podparagrafach obejmujących następujące zagadnienia: deuteronomistyczna koncepcja konfrontacji Boga JHWH z Baalem (aktywność JHWH i Baala na płaszczyźnie doczesnego życia wyznawców, JHWH, a nie Baal, jest Panem życia i śmierci; prawdziwość kultu JHWH i Baala w kontekście władzy nad siłami natury; konfrontacja JHWH i Baala na tle skuteczności i autorytetu proroka; niezawodność modlitwy kryterium prawdziwości kultu; zwycięstwo JHWH na terytorium przynależnym Baalowi), status i specyfika prorockiej aktywności Eliasza jako drugiego Mojżesza, cudotwórcy, pośrednika między JHWH a Izraelitami i nie-Izraelitami, orędownika u Boga Izraela oraz męża wiodącego Izraelitów i nie-Izraelitów do wiary w JHWH, autoryzowanego i chronionego przez JHWH męża Bożego, ironia narracyjna jako wyjątkowe narzędzie przekazu biblijnego (Boży ratunek na obcej ziemi za pośred-

nictwem wdowy; aktywność JHWH i nieudolność Baala w świetle ironii narracyjnej; konwersja religijna mieszkanki Sarepty w kluczu ironii narracyjnej), biblijny schemat prorockiej zapowiedzi i wypełnienia oraz teologiczny wymiar rytu wskrzeszenia.

W trzecim rozdziale pod tytułem: „Narracja o wskrzeszeniu Elizeusza syna Szunemitki (2 Krl 4,8-37)” (s. 149-216) autor poddaje analizie to opowiadanie. Rozdział zbudowany jest konsekwentnie według schematu przyjętego w drugim rozdziale. Ta sama metoda wyznacza identyczne etapy badawcze: analiza literacka perykopy (delimitacja tekstu, tekst oryginalny, jego przekład, krytyka tekstu, omówienie kontekstu bliższego i dalszego, gatunku literackiego perykopy oraz jej struktury, uwagi na temat procesu redakcji); analiza egzegetyczna narracji podzielonej na dwie zasadnicze części: legenda prorocka o nadzwyczajnym poczęciu dziecka (2 Krl 4,8-17) oraz legenda prorocka o wskrzeszeniu zmarłego syna Szunemitki (2 Krl 18-37); omówienie teologicznego profilu perykopy, na który składają się następujące zagadnienia: niepowtarzalny charakter prorockiego urzędu Elizeusza (następca Eliasza, cudotwórca, lider zaangażowany w społeczno-polityczne życie narodu, współzyciel i orędownik potrzebujących), dominująca rola kobiety w rekonstrukcji opowiadanych wydarzeń (Szunemitka jako wzór gościnności i odpowiedzialności za dom i rodzinę, wzór bohaterskiej walki z przeciwnościami życiowymi), specyficzny model interakcji między bohaterami narracji (Mąż Boży i prorok Izraela w relacji do potrzebującej kobiety, życzliwość i uległość wobec proroka przyczyną interwencji zbawczej), motyw gościnności i wdzięczności oraz tajemniczość i nadprzyrodzoność jako atrybuty aktywności Elizeusza.

Zaproponowana w obu rozdziałach egzegeza jest rzeczowa, miejscami bardzo szczegółowa. Autor wykorzystuje z dużym powodzeniem wszelkiego rodzaju słowniki, leksykony biblijne, komentarze i opracowania, do których obficie odsyła czytelnika w przypisach. Charakterystycznym

rysem prowadzonej analizy egzegetycznej poszczególnych wersetów obu perykop jest nie tylko wyjaśnienie tekstów, ale także poszukiwanie typowych elementów, które mogą wyraźnie wskazywać na elaborację literacką, a przede wszystkim teologiczną tekstu, dokonaną przez szkołę deuteronomistyczną. Jednocześnie przeprowadzona analiza pozwoliła wskazać na pewne napięcia obecne w tekście, które autor próbuje nie tylko opisać, ale również wytłumaczyć i wyjaśnić. Uważnie analizując perykopy, słusznie wyróżnia on także najistotniejsze tematy teologiczne obecne w opowiadaniach. Na uznanie zasługuje jasność wyводу, rygor metodyczny i konsekwentne zastosowanie obranej metody badawczej.

Czwarty rozdział monografii (s. 217-259) stanowi udaną próbą ukazania deuteronomistycznej koncepcji prorockiego rytu wskrzeszenia w 1 Krl 17,8-24 i 2 Krl 4,8-37 w świetle źródeł pozabiblijnych, które zostały omówione w pierwszym rozdziale pracy. Jest on podzielony na dwie zasadnicze części. Najpierw autor dokonał analizy porównawczej przekazów biblijnych z pozabiblijnymi mitami (*O Izydzie i Ozyrysie, Dwaj bracia, Zejście Inanny do świata podziemnego, Baal i Mot*, mit o Adonisie), misteriami ozyriańskimi oraz egipską tanatologią i eschatologią, co pozwoliło udzielić odpowiedzi na pierwsze pytanie badawcze o charakter i zakres zależności formalnych i merytorycznych między tekstami biblijnymi a mitami i wierzeniami pozabiblijnymi. Na podstawie przeprowadzonego studium porównawczego elementów takich, jak: koncepcja wskrzeszenia, okoliczności śmierci wskrzeszanego bohatera i jej konsekwencji, czynności zmierzających do przywrócenia życia zmarłemu oraz reakcja świadków zdarzenia, autor dochodzi do słusznego wniosku, że „zgromadzony materiał badawczy sugeruje bardzo wyraźną odrębność formy i treści tradycji biblijnych, a nade wszystko ich niepowtarzalny profil monoteistyczny, który nie znajduje bezpośredniego odpowiednika w literaturze i kulturze Bliskiego Wschodu”

(s. 263). Przeprowadzone badania poświadczają zatem nie-
zbicie oryginalność tradycji biblijnych.

Druga część czwartego rozdziału to wieloaspekto-
we zestawienie obu przekazów biblijnych (1 Krl 17,8-24
i 2 Krl 4,8-37) w celu ukazania ich wzajemnych relacji, stąd
autor używa określenia „literacka i teologiczna synopsa”.
Kolejno została porównana obszerność i forma literacka
prorockich relacji o przywróceniu do życia, pokrewny pro-
ces edycji obu narracji, ich profil terminologiczny i strukturalny,
kontekst kulturowy i religijny (koncepcja figury, jego
statusu i aktywności, miejsce bohaterów drugoplanowych
w narracji o wskrzeszeniu) oraz wielowątkowa teologiczna
perspektywa obu tradycji (figura wskrzeszającego, proro-
cka koncepcja Bożej władzy nad ludzkim życiem, prorocki
akt wskrzeszenia dowodem władzy JHWH nad śmiercią).
Przeprowadzone studium porównawcze umożliwiło wnio-
sek, że istniała wspólna dla obu tekstów matryca literacka,
która została wykorzystana i przepracowana zwłaszcza te-
ologicznie, czego owocem są dwa oryginalne opowiadania
o wskrzeszeniach dokonanych przez Eliasza i Elizeusza do-
skonałe osadzone w dwóch cyklach prorockich obecnych
w Księgach Królewskich. Według autora zaproponowane
analizy porównawcze wydają się wskazywać, że „za później-
szą i bardziej dopracowaną teologicznie należy uznać pe-
rykopę 1 Krl 17,8-24, tekst natomiast 2 Krl 4,8-37 w swej
aktualnej formie zachował oryginalny koloryt prorockiej
legandy i bardziej prymitywną perspektywę teologiczną
prezentowanych osób i zdarzeń” (s. 266).

Rozdział został napisany bardzo poprawnie. Myśl prowa-
dzona jest konsekwentnie i klarownie. Autor nie traci z pola
widzenia zasadniczego pytania badawczego. W kilku miej-
scach znalazły się powtórzenia treści, zarówno z pierwszego
rozdziału, jak i z kolejnych egzegetyczno-teologicznych, ale
były one niezbędne w celu przypomnienia czytelnikowi naj-
ważniejszych wniosków, a także domagała się tego jasność
prowadzonego wywodu. Szkoda, że w drugiej części, gdzie

autor pisze o „literackiej i teologicznej synopsie” obu tekstów biblijnych, nie zostały zamieszczone pewne graficzne „schematy synoptyczne”, które ułatwiłyby czytelnikowi zrozumienie prezentowanych treści, pozwalając także niejako „zobaczyć” podobieństwa i różnice obu tekstów, zwłaszcza te najważniejsze. Na pochwałę zasługuje także fakt, że autor, posługując się niejednokrotnie tylko i wyłącznie hipotezami badawczymi, jest bardzo ostrożny w formułowaniu wniosków końcowych. Ma świadomość, że nie na wszystkie (skądinąd niezwykle ciekawe) pytania można znaleźć jednoznaczną odpowiedź w analizowanych źródłach.

Zakończenie monografii (s. 261-267) w sposób bardzo syntetyczny, a jednocześnie jasny i rzeczowy, zbiera osiągnięte w poszczególnych rozdziałach dysertacji rezultaty badań. Autor wymienia także pewne trudności, które pojawiły się w toku prowadzonych analiz. Jednocześnie wskazuje także nowe możliwe kierunki badań, jak na przykład kwestia recepcji tekstów biblijnych w literaturze greckiej i rzymskiej, teologiczna reлектura starotestamentowej idei wskrzeszenia w literaturze międzytestamentalnej, wieloaspektowe zestawienie starotestamentowej koncepcji wskrzeszenia dokonanego przez Eliasza i Elizeusza z analogicznymi przypadkami mającymi rzekomo miejsce w kontekście aktywności różnego rodzaju środowisk charyzmatycznych i ich liderów, a także ze współczesną wiedzą medyczną w tym zakresie, co mogłoby zaowocować bardzo ciekawym studium interdyscyplinarnym.

Publikację zamykają: bibliografia, która obejmuje teksty źródłowe, starożytne przekłady tekstów biblijnych, nowożytne przekłady biblijnych i pozabiblijnych tekstów źródłowych, dokumenty Kościoła, komentarze biblijne, monografie, artykuły i hasła encyklopedyczne, literaturę pomocniczą; indeks tekstów biblijnych; indeks autorów, streszczenie oraz spis treści w języku angielskim.

Warto podkreślić, że liczne przypisy zostały sporządzone bardzo rzetelnie i konsekwentnie. Zarówno przypisy, jak

i bibliografia końcowa, wymownie świadczą, że autor wykorzystał bardzo bogatą literaturę światową. Cytuje wiele poważnych opracowań, komentarzy i artykułów, które podejmują wprost lub pośrednio poruszane przez niego kwestie literackie i teologiczne omawianych perykop.

Rozprawa została napisana poprawnym językiem, bardzo komunikatywnym i zrozumiałym, także dla czytelnika, który nie jest biblistą czy teologiem. Na uznanie zasługuje również fakt, że liczne odniesienia do tekstów oryginalnych podane zostały w transkrypcji, co umożliwi lekturę także tym, którzy nie znają biblijnych języków oryginalnych.

Recenzowana monografia stanowi ważny i oryginalny wkład naukowy przede wszystkim w literackie i teologiczne badania Ksiąg Królewskich, ale także w studium możliwych zależności poszczególnych tekstów biblijnych od innych tradycji pozabiblijnych oraz w poszukiwaniu wpływu i oddziaływania nurtu deuteronomistycznego na tradycję biblijną. Dobrze, że ukazała się kolejna pozycja książkowa, która nie tylko wzbogaca polskojęzyczną literaturę naukową poświęconą Biblii, ale jest także wymownym świadectwem rzetelnych studiów biblijnych prowadzonych w ośrodkach akademickich naszej ojczyzny.